

Срето Танасић

АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ И ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

У раду ће се говорити о значају *Јужнословенског филолога* у српској филологији уз нешто детаљнији осврт на његову улогу у упознавању српске научне јавности са страним филологијама – источнословенском и западнословенском, као и на сарадњу слависта са тих страна словенског свијета с *Јужнословенским филологом* у вријеме кад је часопис водио Александар Белић.

1

У српској култури немамо много периодичних публикација које су се у њој учврстиле својим стогодишњим трајањем. Међу такве ријетке спада и часопис *Јужнословенски филолог*, који је навршио сто година свога постојања. И за такву његову дуговјечност заслужни су његови покретачи, а то су – прилика је да се подсјетимо – Љубомир Стојановић и Александар Белић, наведено редом којим су потписани у обраћању читаоцима у првој књизи. Професори, учитељ и ученик, прије више од сто година су дошли на идеју да покрену часопис за српску и јужнословенску филологију. У том моменту су у српској науци имали ауторитет неопходан за овакво предузеће; имали су, поред тога, и друге предуслове: у ондашњем свијету славистике су уживали завидан углед. Свакако су поред сопственог научног дјела били добро упућени у оно шта се тада радило у славистичкој науци и уопште у лингвистичкој науци у свијету. Поред тога, већ су имали у том послу и извјесно искуство: Александар Белић је осам година раније покренуо часопис *Српски дијалектолошки зборник*. Из тог искуства и увида у оно што се радило на другим странама и одлучили су да покрену *Јужнословенски филолог*, ради попуњавања празнине у публикацијама која је била видљива у српској језичкој науци, а која се више није могла ни смјела толерисати – недостатак часописа намијењених филолошким истраживањима. То су они јасно и навели у првом броју: „Данас има већ приличан број часописа посвећених разли-

читим деловима славистике или њеном целом обиму. Довољно је поминути само *Archiv für slav. Philologie*, *Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наук*, *Рускій Филологическій Вѣстникъ*, *Филологическія Записки*, *Listy filologické*, *Prace filologiczne*, *Rocznik slawistyczny*, *Časopis pro moderní filologii* – да друге још специјалније часописе, зборнике различних словенских академија, научних друштава и универзитета, тако исто и зборнике издања у којима има славистичких расправа и не помињемо –, па да буде свакоме јасно да је на развоју славистичке периодичке литературе доста урађено, и да се све више ради. Појава тако специјалних часописа као што су *Rocznik slawistyczny* у Пољака, који је посвећен скоро искључиво словенској лингвистици, или *Časopis pro moderní filologii* у Чеха, иако он није искључиво посвећен славистици, – показује без сумње напредак славистике последњих година, и чак полет у извесном правцу.

Према овоме развоју славистике и према потреби, да се и у нас развије у овом правцу живљи рад, којим ће се помоћи, колико се буде могло, и општим испитивањима о словенском језику и проучавању многих тамних страна нашега језика, са покретањем филолошко-лингвистичког повременог списа на нашем језику није се могло више оклевати. Јер иако у нас има академија и научних друштава која објављују научне радове и из славистике, иако има књижевно-научних часописа у којима се каткада критички пропраћају и новија дела из различитих њених области, ипак ми нисмо још имали часописа којему би био једини задатак – проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика. Ту празнину, према својој снази и средствима, треба да попуни "Јужнословенски филолог" (*Поводом покретања „Јужнословенског филолога“*, 1–2). Тако је изашла прва књига *Јужнословенског филолога*, испод чијег наслова стоји да је то повремено спис за јужнословенску филологију и да га уређује А. Белић.

Покретачи часописа су позвали на сарадњу филологе из различитих славистичких центара и на тај позив су се одазвали многи филолози, о чему се говори у уводном тексту: „Ми смо врло задовољни што можемо констатовати да смо већ при првом објављивању своје намере наишли на једнодушан, повољан одзив у научних радника и у нас и на страни. Прилози који су нам одмах почели стизати утврдили су нас још више у умесности покретања овог научног предузећа баш у данашњим приликама нашим, а обећање сталне сарадње, која су нам са различитих страна долазила, охрабрила су нас за будућност" (стр. 3). У рубрици *Расправе* на првом мјесту се јавља Љубомир Стојановић, иза њега је А. А. Шахматов;

радове објављују још два руска филолога П. А. Лавров и М. Г. Долопко. У овој рубрици су објавили прилоге и Александар Белић и Милош Ивковић из Београда, Аугуст Мусић из Загреба, те Александар Стојићевић, потписан тада из Лајпцига. Немамо сигурне податке о томе да ли је и гдје у стручној периодици забиљежено покретање овога часописа – Јагићев *Архив* то није забиљежио, што се може тумачити и скорашњим отпочињањем Првог свјетског рата.

Историја је учинила да издавање часописа *Јужнословенски филолог* стане већ код првог броја. Излазак друге књиге зауставио је Први свјетски рат: „После прве књиге од две свешчице Јужнословенски филолог је морао престати излазити. Друга књига већ је на половину била сложена, а дошао је пад Београда 1914 год., па пад Србије 1915 год. Непријатељска рука није штедела државних установа наших, ни домова појединаца, већ је, уништавајући Државну штампарију, уништила у њој и сложени текст 'Јужнословенског филолога' и рукописе писаца, а претресајући домове појединаца и проналазећи у њима остатке културног рада српских грађана, уништила је и остали део рукописа спремљених за II књигу часописа. Тако је и 'Јужнословенски филолог' поделио судбину своју са целим нашим народом измученим и тешко оштећеним светским ратом”, написао је Александар Белић у уводном тексту друге књиге *Филолога*, која се појавила у Београду 1921. године. У уводном тексту се још, уз жаљење за у току ратних година преминулим филолозима и сарадницима ЈФ – међу којим су и С. Новаковић, Филип Ф. Фортунатов, А. А. Шахматов, Август Лескин – најављује да ће остати непромијењена физиономија часописа: позивају се сарадници који се баве јужнословенским језицима, прасловенским и старословенским језиком, као и другим словенским језицима да шаљу своје прилоге. Такође, часопис ће „пратити кретање словенске лингвистике и филологије код свих осталих словенских народа, дајући критичке прегледе о научном раду код њих”, истиче уредник и додаје да су многи сарадници из земље и иностранства „похитали да нам пошаљу своје драгоцене прилоге или да обећају своју сарадњу” (стр. 2–3).

Насловна страна ове друге књиге *Јужнословенског филолога* разликује се од насловне стране прве књиге по томе што има и редакцију: „Уређује А. Белић уз сталну сарадњу А. МЕЈЕ-А проф Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. ЊИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Скопљу, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани, и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду”.

Да је Белић имао разлоге да буде задовољан одзивом сарадника, говори и чињеница да је поред већег броја српских, хрватских и словеначких филолога у новоствореној држави, са пристиглим емигрантима из Русије, своје прилоге дао већи број европских филолога и лингвиста: Ватрослав Јагић, А. Меје, Ј. Коштиал, П. Лавров, М. Г. Долопко, Л. А. Булаховски. У овом броју *Филолога* објавили су радове и многи филолози из новостворене државе: Љубомир Стојановић, Александар Белић, Фран Рамовш, Стјепан Куљбакин (емигрант из Русије), Милан Решетар, Фран Илешкић, Милош Ивковић, Стојан Новаковић, Владимир Ђоровић, Тихомир Остојић, Веселин Чајкановић, Стјепан Ившић, Томислав Маретић, Хенрик Барић, Франц Кидрич, Петар Скок, Рајко Нахтигал и А. Стојићевић.

Највећи дио посла око припремања и израде књиге пао је у удио Александру Белићу. Он је водио бригу око сакупљања прилога, уређивања и штампања часописа. О томе непосредно свједочи и преписка коју је започео прије појаве овога броја са словеначким лингвистом Франом Рамовшем, с којим се касније и спријатељио и дописивао све до смрти Рамовша 1952. године, уз застој од неколико година баш почетком тих двадесетих година¹. У писму Рамовшу од 20. априла 1920. године Александар Белић наводи да се слаже с његовим предлогом да се све о словеначком језику објављује у ЈФ и истиче: „Ја врло радо примам Ваш предлог да сва Slovenica пређе у »Јужнословенски филолог« (тако се звао овај часопис већ [пре] рата, али тада је изашла само једна његова књига, коју Вам шаљем). Наравно, Ваша би била брига да се рукописи добију, да се води стална библиографија итд. [...] Вас бих нарочито молио да израдите потпуну библиографију словеначких ствари које се језика тичу од 1914 год. до данас, па бисмо то одмах штампали” (Ротар 1990: 16). И у писмици која слиједе Белић позива Рамовша да спреми који прилог словеначких лингвиста и библиографију за први број *Филолога* јер „Он *нетреба* да изађе без једног или више ваших прилога”, истиче Белић у свом писму од 3. новембра 1921. године и износи предлог Рамовшу: „Мени би најмилије било да се Ви примите да водите *цео* словеначки део у часопису: да се старате о чланцима, о повременој библиографији и т. д. само бисмо се договорали о крупнијим питањима и о крупнијим стварима” (Ротар 1990: 17)².

¹ О разлозима за захваљење односа између Белића и Рамовша биће мало речи даље.

² Испало је, међутим, да су Рамовш и Белић преуранили, догађања око језичког и културног зближавања утицала су да се ова идеја није остварила; словеначки филолози су остали суздржани према овој идеји – в. Ротар 1990: 133, биљешка бр. 29. Сам Ротар указује да је Рамовшу и Ватрослав Јагић савјетовао

Овдје ми се чини интересантним да наведем једну кратку биљешку коју је Белић објавио у овој књизи *Филолога*: „Јагићев Архив ... изашао

одбијање културно-језичког зближавања и наводи писмо из 1922. у коме му Јагић износи свој негативан став према тој идеји. Наводимо овдје то, за разумијевање овога времена, интересантно писмо: „Dragi gospodine profesore, ja sam sada u Beču kao odrezan od čitavoga slavenskoga svijeta. Od kada sam se morao oprostiti s mojom knjižnicom i prestati izdavati »Arhiv«, kao da su mi podrezali krila te ne mogu letjeti. U mislima na putu iz Beča u Zagreb ili Beograd meni je uvijek na pameti Ljubljana, gdje sada imam gotovo više poznanika, nego li u Zagrebu, samo što rijetko o njima čujem.

Ipak kad god desi se nešto, što i staroga čovjeka draži, ne da mu mira, da se ne oglasi, da barem ne uznemiri pouzdana prijatelja, kad već ne može izaći u javnost. Takav je jedan slučaj utisnuo meni pero u ruku, da Vam napišem ovo nekoliko riječi. Izazvaše me članci mojega zeta Rešetara (u Novoj Evropi od 1 novembra o.g.) i nekog dra P. Bulata u broju 7 od 1 decembra 1922 u »Jugoslovenskoj Njivi«. K tomu dolazi još i pristupna besjeda u Srpskoj akademiji profesora Pavla Popovića, koja je izašla nedavno u »Glasu«. Sve te rasprave tiču se jednog pitanja, koje u prvom redu mora zanimati Slovence, njihove književne i naučne ljude, dakle i Vas. Što se ja k tom pitanju obraćam upravo k Vama, to uzmite za dokaz naše, kako mislim da se ne varam, naučne srodnosti. Radi se, kako biste vidjeli, da su vam sve pomenute rasprave pri ruci, o tom, da li je moguće i korisno i pametno, da se kako posljedica našeg političkog ujedinjenja traži i želi također književno, t.j. upravo jezičko ujedinjenje. Da Vam odmah kažem svoje osvjedočenje, ja mislim, da niti je potrebno niti se smije tražiti od Slovenaca da se odreknu od svojega jezika, od kle da prestanu biti svoja posebna narodna individualnost, hoćete li je zvati plemenom, narodom ili ma kako. Toga je mišljenja i moj zet (Rešetar) dok neki dr. Bulat u Njivi umuje drugačije. I Pavle Popović, koji govori samo o književnosti, povlači u jedinstvo (ne izvedeno još do kraja) srpskohrvatsko takođe slovenačku literaturu. Meni se čini, da tu imaju prvu riječ sami Slovenci. Upravo zato želio bih, da Slovenci reagiraju na to pitanje te da otvoreno kažu: bobu bob, popu pop. Dakako to nije tek filološko pitanje, nije pitanje gramatike, k tomu pitanju pristupa se sa više različitih pogleda, ono je i praktičko i religiozno i ekonomsko. Po mojem mišljenju svi ti obziri ne smetaju, da u mudro uređenoj autonomnoj zajednici Slovenici zadrže za svoj kulturno-društveni život svoj poseban jezik. Kako ne poznajem Vašeg nutarnjeg raspoloženja, to si mogu misliti, da neki vaši ljudi radi ličnih koristi ne bi marili odreći i svojega jezika, ali takvih valjda nije mnogo. Razborito bi bilo, da Slovenci upravo za osiguranje svoje narodne individualnosti podupiru nastojanje Hrvata, koji se bore za što širu autonomiju. Može biti postoji taj kontakt, ali ja ga ne vidim. Meni se čini, da kod vas neki ljudi vole ugađati beogradskoj današnjoj skroz nevaljaljoj politici, nadajući se da će kao beogradske skutonoše odavle korist izvući i za sebe lično i za svoj narod. Takove politike ja ne bih nikako odobravao.

Sada ste čuli zašto sam vam napisao ovo pismo. A Vi, ako nećete sami, potaknite nekog drugog ali pametnog čovjeka da se zabavi oko tog pitanja sa vašeg slovenačkog »Standpunkta«, neka bi se čuo i Vaš glas” (Porap 1990: 133–134).

је 1920 год. у својој 37. књизи, навршивши тако 44 године свога издажења ...Сада издавач Архива, Вајдманова књижара у Берлину, изјављује да због неповољних прилика обуставља издавање овог часописа, а његов уредник В. Јагић, прашта се са својим сарадницима желећи да се у што скоријем времену наново продужи издавање његова часописа. ... Нема ниједнога слависта који неће жалити што Јагићев Архив престаје да излази и који му неће признати ненадмашне заслуге у развоју словенске филологије за последњих 50 година” (стр. 181). Као да је судбина хтјела да *Јужнословенски филолог* преузме улогу коју је обављао и Јагићев *Архив*. Тако нешто наговјештава у размишљањима Франа Рамовша Јанез Ротар, који је приредио књигу с кореспонденцијом Ф. Рамовша и А. Белића, а то потврђује и садржај једног овдје наведеног Белићевог писма Рамовшу. Он сматра да је распадом аустроугарске државе последице пораза у Првом рату створена могућност да центар јужнословенске филологије са Дунава (тј. из Беча) пређе у центар створене државе Јужних Словена – Београд и да би Белићев часопис могао на неки начин бити наследио Јагићева *Архива*³. А као да у свему томе има неке симболике и у чињеници да је прва персонална библиографија једног слависте у *Јужнословенском филологу* управо библиографија Ватрослава Јагића: *Библиографија Јагићевих радова од 1907 г. / С[тепан] К[уљбакин] // ЈФ 3 (1922–1923), стр. 102–111.*

Јужнословенски филолог је између два свјетска рата већ био и у свијету прихваћен као најзначајнији часопис на јужнословенском простору, али није постао једини. Часопис се у почетку штампао у Љубљани, што је његовом уреднику доносило додатно ангажовање и бриге. О томе Белић често говори у писмима Рамовшу, као и о достављању библиографије из Словеније (Ротар 1990). За двадесет година изашло је шеснаест књига, последња, седамнаеста по реду изашла је уочи Другог свјетског рата за 1939–1940. годину. Мада је од друге књиге уз Александра Белића као уредника наведен већи списак уређивачког тима, Белић је имао највише помоћи од Љубомира Стојановића, угледног научника и државника.

Истина, пише на истом мјесту Ротар, и сам Јагић је по настанку заједничке државе сматрао да се у Љубљани треба словеначка књижевност предавати заједно са српском и хрватском, али је убрзо промијенио мишљење.

³ У првом послератном *Филологу* (1921) два рада су Ф. Рамовша и један прилог Фр. Кидрича; сва три се тичу словеначког језика, и написани су на словеначком језику. После је дошло до застоја у сарадњи, због сплета околности о којима је већ било ријечи, ту се потом поставило и питање граматичке терминологије; било је дошло и до прекида преписке између Рамовша и Белића у периоду између 1922. и 1927. године.

Тако је уређивано првих осам књига; кад је осма књига била спремна за штампу, Стојановић је умро. О његовој заслуги за *Јужнословенски филолог* бираним ријечима проговорио је Белић у некрологу на почетку те књиге: „Редакција нашег часописа оплакује у њему једног од својих оснивача, свога великог пријатеља и једног од најревноснијих сарадника” (*Јужнословенски филолог* VIII, стр. 1).

Није се остварила идеја о *Јужнословенском филологу* као једином гласилу у новоствореној држави, како су у једном тренутку, пред излазак друге књиге, размишљали Александар Белић и Фран Рамовш. Томе разлог може бити и у друштвеним околностима, а и у околностима стручне природе – понешто се о томе види из наведеног Јагићевог писма. На крају, и да је тако било у почетку, развој науке би убрзо довео до потребе покретања нових часописа. Ипак, треба рећи да је концепција часописа између два свјетска рата била провођена како је и најављено у првој и другој књизи *Филолога*. Часопис доноси расправе о различитим питањима српског језика на синхронном и дијахронном плану, од почетка је посебна пажња посвећивана српским и хрватским дијалектима (види детаљно: Реметић 2013), али је заступљен и словеначки језик. Бавио се и другим питањима српске и словенске филологије – као што је историја језика, акценат, фонетика, морфологија. Ту је Љ. Стојановић објавио своје значајне студије о функционисању глаголских облика у српском језику, а ту је и Александар Белић објавио рад поводом Мусићевих студија о употреби времена у народним пјесмама и Вуковим списима, рад који је био у сагласности с Белићевом теоријом индикатива и релатива, коју је обзнанио двадесетих година двадесетог вијека. У часопису објављују српски, хрватски и словеначки филолози. Сам Белић такође обраћа пажњу и на овај језик, рецимо, он пише опширан приказ студије Ф. Рамовша *Dialektološka karta slovenskega jezika* (*Јужнословенски филолог* XIII, 202–210)⁴.

Јужнословенски филолог је по други пут престао да излази са избијањем Другог свјетског рата. Требало је да прође десет година да се обнови његово излагање. Александар Белић је после Другог свјетског рата обновио прво рад Српске академије наука, основао Институт за српски језик 1947. године са циљем да у се њега пренесу велики Академијини пројекти у области српског језика. Природно је било да се оживи и рад часописа *Српски дијалектолошки зборник*, *Наш језик* и *Јужнословенски филолог*, који су излазили прије рата. Први послератни *Филолог*

⁴ О заступљености источних и западних словенских језика уопште писао сам у часопису *Славистика* – Танасић 2007, а о занимању српских слависта за словенске језике говори се у раду Танасић 2014а.

изишао је 1950. године, то је 18. књига за 1949–1950. годину. У обраћању сарадницима Уредништво најављује да ће у основи концепција часописа остати иста: садржај ће му бити јужнословенска и општа словенска филологија и лингвистика. Опет се посебно инсистира на библиографији. Истакнуто је да ће излазити најмање једанпут годишње, што ипак још задуго није било постигнуто. На насловној страни стоји „Уређује А. Белић уз сарадњу д-ра Алексића Радомира (Београд), д-ра Бошковића Радосава (Београд), д-ра Вуковића Јована (Сарајево), Конеског Б. (Скопље), д-ра Нахтигала Рајка (Љубљана), д-ра Рамовша Франа (Љубљана), д-ра Скока Петра (Загреб), д-ра Стевановића Михаила (Београд), д-ра Томановића Васа (Скопље), д-ра Храсте Мата (Загреб)”. Ова књига, обима 548 страна у рубрици Расправе и чланци садржи 13 прилога, од тога су два од страног аутора.

Док је у прва два покретања на челу био рад Љубомира Стојановића, овај пут је објављен рад Александра Белића под насловом *О лингвистици Александра Белића*, уз уводно образложење да је Редакција сматрала „да је најумесније отпочети нову серију Јужнословенског филолога излагањем о главним тачкама лингвистике А. Белића”.

У овоме периоду Александар Белић је био и директор Института за српски језик па је усаглашавао послове на институтским пројектима и припремању и издавању часописа. Последња књига на којој стоји да је уређује Александар Белић јесте XXIV за 1959–1960. годину. Његовом смрћу завршила се и једна епоха *Јужнословенског филолога*, који је три пута покретао, поставио му јасну концепцију, кроз 47 година трајања уврстио у ред најугледнијих гласила у свијету славистике, сам објавио у њему сто деветнаест радова који су унесени у библиографију радова ЈФ 1913–2013. у броју 69 за 2013. годину.

Нови уредник *Јужнословенског филолога* постао је академик Михаило Стевановић, који је Александра Белића наслиједио и на мјесту директора Института за српскохрватски језик. Пошто је те године дошло до реорганизације у Академији, институти су изашли из састава Академије па више у заглављу *Филолога* није стајало име Академије. Послије промјене на челу часописа Уредништво је незнатно измијењено, изостављањем два члана из списка и увођењем једног новог⁵, а дошло је и до другачијег представљања његовог. Оријентација часописа се није мијењала, његов профил је такође остао исти. Посљедње Белићево

⁵ Били су то Јован Вуковић, професор Универзитета у Сарајеву, и Васа Томановић, професор Универзитета у Скопљу, а укључена је др Ирена Грицкат из Института.

уредништво је било забележено овако: „Уређује А. Белић уз сарадњу д-ра Алексића Радомира (Београд), д-ра Вуковића Јована (Сарајево), д-ра Коларича Рудолфа (Љубљана), Конеског Блажа (Скопље), д-ра Павловића Миливоја (Нови Сад), д-ра Стевановића Михаила (Београд), д-ра Томановића Васа (Скопље), д-ра Храсте Мата (Загреб)” (*Јужнословенски филолог* XXIV (1959–1960), а на корицама прве књиге коју је уредио М. Стевановић пише: „Уређивачки одбор: др Алексић Радомир, др Грицкат Ирена, др Коларич Рудолф, Конески Блаже, др Павловић Миливој, др Стевановић Михаило, др Храсте Мате. Главни уредник М. Стевановић” (*Јужнословенски филолог* XXV, 1961–1962). Већ у следећем годишту редакција је проширена именима Берислава Николића, Асима Пеце и Митра Пешикана. М. Стевановић је уређивао часопис до 1972. године, закључно са XXIX књигом. Он је успио да одржи динамику излагања коју је наслиједио од Александра Белића. Био је то и даље најзначајнији филолошки часопис на простору Југославије. И даље је у њему било највише тема које се тичу српског односно српскохрватског језика: историја језика, дијалектологија, ономастика, акцентологија, врсте ријечи, творба, синтакса. У њему тада објављују готово сви значајни тадашњи српски лингвисти. Сем првог годишта, сва су излазила у две књиге; у првој су биле расправе, а у другој је била претежно научна критика и библиографија. Тридесета књига за 1973. годину била је посвећена њему у част и уредиле су је његове колеге Миливој Павловић, Радосав Бошковић, Митар Пешикан и Живојин Станојчић (секретар). Пошто је те године академик Стевановић отишао у пензију, именована је и нова редакција часописа, тј. проширена: др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Катичић, [др Рудолф Коларич], Блаже Конески, др Берислав Николић, [др Миливој Павловић], др Асим Пецо, др Митар Пешикан, др Живојин Станојчић. Више се међу члановима уредништва не налазе Радосав Бошковић и Михаило Стевановић. За главног уредника именована је академик Милка Ивић. Ново уредништво са новим главним уредником унијело је нови полет, проширило број сарадника у часопису. Само први број који је уредила академик Милка Ивић, XXXI – покривао је две године 1974–1975, отада се *Јужнословенски филолог* јавља као годишња публикација и испод наслова часописа изостављена је синтагма *повремени спис за словенску филологију и лингвистику*. Часопис се учврстио међу најугледнијим лингвистичким публикацијама те врсте у словенском свијету. Пошто је деведесетих година САНУ поново постала оснивач Института за српски језик, на предлог главног уредника од III књиге за 1996. годину уз име Института враћено је име Академије у заглавље часописа. Договорено је да Институт остане издавач *Филоло-*

га, а да га припрема заједно са САНУ. Овим је часопис учврстио и свој углед, повећао број страних сарадника и обезбиједио веће присуство у важним научним центрима путем Академијине размјене публикација. У ово вријеме нешто више се осипало уредништво, као резултат смјене генерација, па је оно у више наврата попуњавано. Посљедњи састав је установљен 2004. године увођењем неколико нових чланова, али је он у међувремену окрњен смрћу неколико његових чланова, а укључен је један нови члан.

Академик Милка Ивић је више него успјешно уређивала *Јужнословенски филолог* преко тридесет година, од XXXI до LXIII књиге (1974–2007)⁶, не штедећи своје умне и физичке снаге и улажући свој углед једног од водећих лингвиста свога времена у свијету, свакако са много емоционалних веза са Институтом, гдје је започела своју научну каријеру, и самим часописом у коме је објавила свој први научни прилог као млади научник (у првом послератном броју), а објавила је у њему осамдесет два прилога. Поред тема које су обрађиване у овоме часопису било је и нових, у складу с кретањем у науци: врсте ријечи, семантика, род и број, више су присутне теме са наглашеном општелингвистичком компонентом. У часопису се јављају и нова имена, млађи српски лингвисти стасали за сарадњу с овим часописом. Пожељела је да преда руковођење своје млађем сараднику академику Предрагу Пиперу, који је ту дужност преузео од LXIV књиге за 2008. годину. Посљедња књига коју је уредила академик Милка Ивић имала је редакцију у сљедећем саставу: Јасна Влајић-Поповић, Даринка Гортан-Премк, Ирена Грицкат, Милка Ивић, Лили Лашкова, Александар Лома, Софија Милорадовић, Александар Младеновић, Мирослав Николић, Асим Пецо, Предраг Пипер, Слободан Реметић, Александар Собољев, Живојин Станојчић, Срето Танасић, Зузана Тополињска, Драго Ђупић, Егон Фекете и Виктор Фридман. Нови уредник, академик Предраг Пипер, није битније мијењао састав редакције на почетку свога вођења часописа. Такође, није мијењао ни оријентацију часописа.

2

Видјели смо да је *Јужнословенски филолог* од почетка био намијењен српској и јужнословенској филологији. Међутим, већ у првом броју истакнуто је да ће он своје читаоце обавјештавати и о ономе шта се ради

⁶ Треба напоменути да је књигу LVI/1–2 и LVI/3–4, посвећену Павлу Ивићу поводом смрти, уредио проф. др Слободан Реметић, тадашњи директор Института за српски језик САНУ.

на другим странама словенског свијета, будући да ово треба да буде часопис чији је задатак „проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика” (истицање С. Т.). То је истакнуто и приликом другог покретања часописа након Првог свјетског рата, у другој књизи: позивају се сарадници који се баве јужнословенским језицима, прасловенским и старословенским језиком, као и другим словенским језицима да шаљу своје прилоге. Такође, часопис ће „пратити кретање словенске лингвистике и филологије код свих осталих словенских народа, дајући критичке прегледе о научном раду код њих” (истицање С. Т.). И заиста, *Јужнословенски филолог* је од свог оснивања био у сталном стваралачком контакту са источном и западном славистиком, са источним и западним словенским језицима.

Природно је да се прво погледа колико су руске теме биле заступљене у *Филологу*. А оне у овом часопису нису биле знатније заступљене посебним радовима до Другог свјетског рата. Већ у првој књизи јавља се руски слависта С. Куљбакин, али он не пише о некој чисто руској теми. У другој књизи прилоге имају П. Лавров, М. Г. Долопко, С. Куљбакин и Л. А. Булаховски, али не пишу о руским темама; Куљбакин се јавља и у трећој књизи, са темом која није руска. У петој књизи (1925–1926), поред неколико руских аутора са неруским темама, јавља се и Николај Дурново с прилогом *Русские рукописи XI и XII вв. как памятники старославянског језика*; исти рад се наставља и у шестој књизи. У осмој књизи (1928–1929) Милош Московљевић је објавио рад *О писању руских имена у нашем језику*, што је прије српска тема, који је у истом броју часописа прокоментарисао Александар Белић у чланку под називом *Поводом расправе ’О писању руских имена у нашем језику’*. Треба овде навести и обиман текст *Руска лингвистичка школа* из пера Александра Белића у другој књизи *Филолога*, који је он написао као свој опроштај од двојице руских колега Ф. Ф. Фортунатова (умро 1914), који му је био један од најцјењенијих учитеља, и А. А. Шахматова (умро 1920), с којим се дружио, како наводи, преко двадесет година. Такође, у петој књизи, у рубрици *Хроника*, Н. Н. Дурново је објавио опширан рад на близу шездесет страна под насловом *Общее и славянское языковедение в России с 1914 по 1925 год*. Ту се прво наводи да су умрли Ф. Ф. Фортунатов, Ф. Е. Корш и А. А. Шахматов, а онда се наводе имена још двадесет двојице руских филолога који су преминули у овоме десетогодишњем периоду. Иза тога се говори о судбини руских часописа који су излазили до револуције. У наставку се говори о најзначајнијим достигнућима руске филологије на различитим одсецима филолошке науке – општелингвистичком, старословенистич-

ком, индоевропеистичком итд. Овај рад је значајно допринео да српска и југословенска научна јавност стекну увид у руску филологију у деценији која је почињала с Првим свјетским ратом и завршила се у годинама након руске револуције. Увид у стање руске славистике стиче се и на основу неких другачијих чланака који се јављају у хроници, нпр. у осмој књизи, гдје је А. Белић објавио текст *Велики губици руске филологије* (А. И. Собољевски, Петар Аљексејевич Лавров). Ако се изузме научна критика, то би било готово све кад су посриједи радови из русистике у *Јужнословенском филологу* до Другог свјетског рата.

Ни други словенски језици нису били боље представљани у радовима у овоме периоду излажења *Јужнословенског филолога*. Тако се о пољском језику први пут пише у шестој књизи; А. Белић доноси пригодан чланак *Два пољска јубилеја*. Јан Розвадовски, Јан Лос, а у осмој књизи – у *Хроници* Александар Белић доноси прилог под насловом *Велики губици пољске лингвистике* (Јан Лош, Виктор К. Поржезински, Ј. А. Бодуен-де-Куртене), а у тринаестој књизи (1933–1934) објављен је чланак Тадеуша Лер-Сплавинског *Кратак преглед рада на проучавању пољског језика*, што представља предавање одржано на Коларчевом народном универзитету 1933. године. Да поменемо у истој књизи и чланак Станислава Роспонда „*Polonica*” *kod Vuka St. Karadžića*, у коме он пише о занимању Вука С. Карацића за пољски језик још од почетка писања свога рјечника. У тој књизи објавио је А. Белић пригодан чланак поводом смрти Јана Розвадовског; подсјетимо се: свој чувени рад о синтаксичком индикативу и релативу код употребе глаголских облика Белић је објавио у зборнику у част Ј. Розвадовског. У истом броју *Филолога* објавио је Белић и пригодан чланак поводом шездесете годишњице од рођења К. Њича. У првој књизи у рубрици *Хроника* К. Њич објављује чланак *Polonica I (1911. год.)*, у коме даје осврт на стање полонистичке науке у државним границама подијељеном пољском народу.

Слично је и са чешким темама у овоме часопису. Мало је радова који су посвећени томе језику. У трећој књизи филолога (1922–1923) О. Хујер пише опширан прегледни чланак *Чешка филологија и лингвистика од 1909–1921*. Александар Белић у деветој књизи пише управо о О. Хујеру пригодан чланак поводом педесете годишњице живота, а у истом годишту Ј. Курц доноси библиографију његових научних радова насталих од 1909. до 1930. године. У истом броју часописа Белић пише и пригодан чланак о Ј. Хлумском поводом шездесете годишњице живота. У десетој књизи Петар Ђорђић пише о Јозефу Зубатију поводом његове смрти.

Јужнословенски филолог је читаоце од оснивања обавјештавао о изучавању источних и западних словенских језика кроз научну критику. То

је био и главни вид упознавања *Филологових* читалаца са славистиком у свијету, што је Белић, видјели смо, јасно истакао приликом другог покретања часописа: он ће „пратити кретање словенске лингвистике и филологије код свих осталих словенских народа, дајући критичке прегледе о научном раду код њих” [истицање С. Т.] (стр. 2). Ова рубрика је била богата информацијама о дјелима те врсте. Тако се већ у првој књизи у тој рубрици међу пет прилога налазе два која се односе на руска дела (А. Белића и С. Куљбакина). У другој књизи налази се кратка биљешка С. Куљбакина о књижици *Украјински језик*, објављеној у Харкову. У трећој књизи међу четрнаест прилога у *Критици* у више њих представљају се дјела посвећена источним или западним језицима. Рубрика започиње Белићевим приказом дјела Н. С. Трубецког, а ту је и његов приказ књиге Рајка Нахтигала о акценатским питањима руских именица. Такође, Стјепан Куљбакин пише о граматици пољског језика од Јана Лоса. У четвртој књизи *Филолога* С. Куљбакин пише о *Граматичком рјечнику* који је израдио Н. Н. Дурново (Москва–Петроград, 1924). У четвртој књизи опет С. Куљбакин пише о књизи *Единство русског језика в его наречиях* Б. М. Љапунова. У истој тој, четвртој, књизи *Филолога* А. Белић пише о књизи *Úvod do dějin jazyka českého* О. Хујера, а у шестом годишту пише о књизи С. Карцевског *Système du verbe russe*; у тринаестом годишту исти аутор приказује књигу *Nauka o aspektah czasownika polskiego w zarysie* од Е. Кошмидера. Да наведемо и Белићев приказ књиге В. Виноградова *Современний русский язык 1 и 2*. Тако је, дакле, било у цијелом међуратном периоду, а потпун преглед овдје се неће давати. Међу најчешћим приказивачима дјела која се тичу источних и западних словенских језика били су Александар Белић и Стјепан Куљбакин, али нису били и једини.

Са праксом приказивања научног живота у словенском свијету наставио је Белић кад је по трећи пут покренуо *Јужнословенски филолог*. Опет се јављало мање радова који се баве неким словенским језиком. Тек у двадесет првој књизи (1955–1956) јавља се рад Кирила Тарановског с руском темом: *Руски четворостопни јамб у првим двама деценијама XX века*. У двадесет четвртој, посљедњој Белићевој књизи *Јужнословенског филолога* објавио је Жежи Слизински чланак о Вуку и Пољацима: *Z kontaktów Wuka Stefanowicia Karadzicia z Polakami*. И опет је много заступљенија научна критика. У првој књизи послје Другог свјетског рата, осамнаестој по реду, у рубрици *Критика* објављено је 26 прилога, гдје се приказује и већи број дјела из пера страних аутора. Међу приказивачима таквих дјела у овој књизи *Филолога* јављају се Стјепан Куљбакин, Александар Белић, али сада и његови млади сарадници из Института за српски језик Ирена Грицкат, Милка Ивић. Тако је и у сљедећој књизи – опет

се међу приказима дјела налазе и она настала по страни, а тичу се неког словенског источног или западног словенског језика; приказивачи су М. Павловић, М. Ивић, Иван Поповић. У двадесетој књизи међу петнаест прилога у *Критици* налази се и Белићев приказ књиге *Глаголи* академика И. Н. Мешчанинова. У двадесет првој књизи налазимо и приказ прве три свеске речника савременог руског језика у издању совјетске Академије наука и умјетности од Ирене Грицкат; у двадесет другој књизи опет Ирена Грицкат приказује први том *Лексикографског зборника* совјетске Академије наука и умјетности, а Миливој Павловић *Српскохрватско-руски рјечник* И. И. Толстоја. Да овдје станемо јер није намјера да се овдје даје исцрпан списак приказиваних дјела из ове проблематике. Показује се да се приказују многа значајна дјела која су у послеријатном периоду настала у источном и западном огранку Славије, и не само на просторима Славије већ и у научним центрима западне Европе.

Ово што је досад наведено као вид представљања источних и западних словенских језика и филолошке науке о њима није све. Познато је да је већ приликом покретања *Јужнословенског филолога* истакнуто да је за проучавање српског језика нужно имати у виду кретања славистичке науке у цјелини и да ће се зато давати библиографски прегледи из те области. Тако је и у тој првој књизи изашло 12 библиографских биљешки. У осамнаестој књизи у уводу приликом поновног покретања часописа најављује се и библиографија, која ће пратити „све оно што се у области јужнословенске филологије и лингвистике појављује и код нас, тј. у југословенским земљама, и на страни” (стр. VIII). Међутим, и у тој књизи се налазе библиографске јединице које се тичу источнословенских и западнословенских језика. Славистика се у међувремену била развила, а у времену које је слиједило све више се развијала и зато се више није могло ићи за тим да *Јужнословенски филолог* доноси библиографију цјелокупне славистике у свијету⁷.

Источни и западни слависти су у *Јужнословенском филологу* такође присутнији него што се из досадашњег излагања могло видјети. Али, они су писали о другим темама, не о темама источних и западних словенских језика. Писали су о прасловенском, старословенском, о српском језику или неким другим јужнословенским језицима⁸.

⁷ У вези с овом темом види књигу Голубовић 2013.

⁸ Библиографија *Јужнословенског филолога* 1913–2012. објављена је у броју LXIX за 2013. годину, гдје се може стећи потпун увид о ауторима који су писали у овоме часопису.

Након Другог свјетског рата *Јужнословенски филолог* је задржао исту физиономију. И даље је био првенствено часопис за српску и јужнословенску филологију, али никад није излазио из контекста целокупне славистике. Сада се појављује знатно више текстова о источним и западним словенским језицима, у неким приликама – јавља се више иностраних слависта, али то је прије свега у вези с развојем славистике на јужнословенским просторима, а најзаступљенији су свакако радови српских слависта. То је нарочито карактеристично за период од шездесетих и седамдесетих година двадесетог вијека, период, дакле, у коме овај часопис не уређује Александар Белић. Зато се овдје о томе неће ни говорити⁹.

Сто година излажења велики је период за један часопис. *Јужнословенски филолог* је са таквим трајањем данас међу најстаријим часописима у свијету славистике. Кад се данас у свијету каже „јужнословенска славистика”, обавезно се помисли и на *Јужнословенски филолог*. Немјерљив је његов допринос у развоју српске и јужнословенске филолошке науке, у изграђивању научних кадрова, представљању резултата српске филологије у свијету. Овај часопис је у свом постојању дугом један вијек пратио судбину српског народа и његовог културног развоја, прије свега на плану језичке науке. Готово сва значајнија имена српске науке о језику у протеклих сто година појавила су се у овоме реномираном гласилу српске и јужнословенске филологије. За сваког нашег лингвисту појављивање у *Јужнословенском филологу* представљало је мјеру успјеха у послу којим се бави. Будући да се *Јужнословенски филолог* налази у свим значајнијим славистичким центрима у свијету, преко њега и свјетски слависти добијају обавјештења о томе шта се ради у нашој језичкој науци. С друге стране, овај часопис већ сто година представља прозор кроз који наша научна јавност стиче увид у оно што се дешава у свијету лингвистике и посебно славистике. Иако је *Јужнословенски филолог* првенствено часопис за српску и јужнословенску филологију, он је кроз цио вијек свога излажења одржавао стваралачку везу између јужнословенске и свјетске славистике. Различити су видови на које су читаоци овог часописа стицали увиде у свјетску славистику и лингвистику уопште – ауторски радови српских и свјетских слависта, хроника, посебно богата научна

⁹ О томе се читалац може подробно обавијестити у поменутој Библиографији *Јужнословенског филолога* 1913–2012; а нешто више података може се наћи о српским славистима који пишу о словенским језицима у раду Танасић 2014а.

критика, библиографије. Све то заједно давало је јасну слику о стању у свјетској славистици, баш како су то Белић и Стојановић обећали приликом покретања часописа 1913, а Белић приликом поновних покретања након Првог и Другог свјетског рата. Концепција часописа коју су приликом покретања осмислили Александар Белић и Љубомир Стојановић показала се успјешна и она није битније мијењана кроз свих сто година његова излажења.

Може се с пуно разлога поновити оцјена академика Милке Ивић написана прије двадесет година: „Једном ће потоња поколења ишчитавати историју наше лингвистичке средине са страница *Јужнословенског филолога*” (Ивић 1994: 3). Сто година *Јужнословенског филолога*, са четири уредника и са око 480 сарадника¹⁰ који су објавили 1799 радова¹¹, представља чињеницу првог реда у историји српске филологије и лингвистике.

ЛИТЕРАТУРА

- Голубовић 2013:** А. Голубовић, *Библиографија у часопису Јужнословенски филолог*, Библиотека Јужнословенског филолога, н. с., књ. 24, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Грицкат 1996:** И. Грицкат-Радуловић, „Наука о језику у делатности академије”, *Глас САНУ CCCLXXIX*, Одељење језика и књижевности, књига 15, Београд, 1–83.
- Ивић 1994:** М. Ивић, „Педесети број *Јужнословенског филолога*”, *Јужнословенски филолог*, L, 1–3.
- Реметић 2013:** С. Реметић, „Сто година дијалектологије на страницама *Јужнословенског филолога*”, *Јужнословенски филолог*, LXIX, 13–32.
- Ротар 1990:** J. Rotar, *Korespodenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Belićem*, SAZU, Ljubljana.
- Стевановић 1974:** М. Стевановић, „Институт за српскохрватски језик и програми његова рада”, *Наш језик*, XX/1–5, 1–10.
- Танасић 2007:** С. Танасић, „Источни и западни словенски језици у *Јужнословенском филологу*”, *Славистика*, XI, Београд, 174–178.
- Танасић 2010:** С. Танасић, „Александар Белић и Институт за српски језик”, *Наш језик*, XLI/3–4, 107–111.

¹⁰ Треба имати у виду чињеницу да се неки аутори јављају и под два презимена.

¹¹ Према Библиографији у LXIX књизи.

Танасић 2014: С. Танасић, „Јужнословенски филолог у српској славистици”, *Наш језик*, XLIV/3–4, 3–15.

Танасић 2014а: С. Танасић, „Српски слависти у Јужнословенском филологу”, *Славистика*, XVIII, Београд, 198–206.

Sreto Tanasić

ALEKSANDAR BELIĆ AND THE *SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST*

Summary

The *South Slavic Philologist* was established by Ljubomir Stojanović and Aleksandar Belić in 1913 in order to fill the gap in the domain of journals that would treat philological studies of the Serbian language and relate Serbian Slavic studies with global Slavic studies and philology in general. Nowadays it is among the oldest, but also the most reputable journals in the world of Slavic studies. Its contribution to the development of Serbian and South Slavic philology, to the education of scholars, and to the presentation of results of Serbian philology is invaluable. Although the *South Slavic Philologist* is a journal primarily intended for Serbian and South Slavic philology, throughout its publication it has preserved creative ties between Serbian and global Slavic studies; it was through this journal that the Serbian public gained insights into what was produced in other corners of the Slavic studies world. Conversely, this journal was a mirror of Serbian Slavic studies for foreign Slavic scholars. As the *South Slavic Philologist* reaches all the major Slavic centres in the world, global Slavic scholars also received information on what was produced in our linguistics. Belić is responsible for a solid foundation of the *South Slavic Philologist* profile, for making an immense effort and putting his outstanding scholarly reputation into it and thus securing its high level in the linguistic world, which this journal has enjoyed for over a century.